

Predavanje

UDK 1:32

32:1

Primljeno: 1. veljače 2012.

Filozofija i filozofija politike

ZVONKO POSAVEC*

Sažetak

Filozofija politike danas je u krajnje ozbiljnoj krizi. Kriza političkoga posvuda se pokazuje. Političko tumačenje u uvjetima suvremenoga doba ozbiljno je pokolebano. Time je u pitanje doveden segment društva koji tvori bitan dio kulturnoga identiteta Zapada. Možda nitko u 20. stoljeću nije tako temeljito ispitivao položaj politike kao Hannah Arendt. Njezin doprinos naročito je velik u promišljanju odnosa između filozofije i primjene njezinih principa u politici, s osnovnom ocjenom da je primjena principa filozofskog mišljenja na politiku imala razorne posljedice. Premda je filozofija kao metafizika od Platona do Hegela dala izuzetno velik doprinos razmatranju političkoga, Hannah Arendt ipak smatra da se u takvoj filozofiji izgubio izvorni smisao političkoga i da je primjenom principa filozofskog mišljenja na politiku došlo do zaborava političkoga. U tekstu se ukratko precizira Platonovo shvaćanje odnosa filozofije i politike prema kojemu se postulira filozofski ideal da se zbiljska politička zajednica (polis) mora mjeriti na filozofskom mišljenju, i to iz principa konstitucije samoga mišljenja. Nasuprot tome, Aristotel se poziva na ethos postojećeg polisa, ali političko analizira uvijek pod primatom filozofskih principa. Arendt stoga misli da je i za Aristotela mjerodavno znanje političkoga filozofske naravi. Arendt naglašava da je politička filozofija uvijek diskriminirala mnijenje i raznolikost, a time i političko kao takvo. Iz te osude djelomice izuzima Aristotela i Kanta. Budući da političke kategorije nastale u filozofiji politike određuju i danas naše razumijevanje politike, Arendt ih podvrgava kritici. Njezino drukčije razumijevanje političkoga očituje se u njezinim analizama temeljnih političkih kategorija (vladavina, moć, sila, autoritet, sloboda), koje se mogu primjereno pojmiti samo iz međusobnog odnosa ljudi, a ne iz nekog supstancijalnog i neupitnog područja.

Ključne riječi: filozofija, politika, filozofija politike, Platon, Aristotel, H. Arendt

* Zvonko Posavec, akademik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Između filozofije i filozofije politike postoji napetost koja naročito dolazi do izražaja u djelu Hanne Arendt. Filozofija kao metafizika od Platona do Hegela dala je izuzetno velik doprinos razmatranju političkoga, pa ipak Hannah Arendt smatra da se u njoj izgubio izvorni smisao političkoga i da je primjenom principa filozofskog mišljenja na politiku došlo do njezina zaborava.

Prema Aristotelu, postoji znanost politike (*episteme politike*) koja je najviše i temeljno znanje.

Pod politikom shvaćam *episteme* politike koju je Aristotel odredio kao po redu najviše i temeljno znanje (*tōn épistemōn... é kyriotáte kai málista árchitektoniké... é politiké*).¹ Politička je filozofija izuzetno znanje jer ima posla s onim što čini najviše određenje čovjeka u svijetu, a to je njegov politički opstanak u ljudskoj zajednici. Politička filozofija nema jednostavno posla s regionalno omeđenim skupom fenomena. Ona ima zadatak da iskaže um političke zajednice (dakle političkoga bitka) i da izradi kriterije, standarde i mjerila njezina prosuđivanja. Kako filozofsko znanje čuva bit svakog područja, tako ono čuva i bit politike.

Danas ne samo da ne postoji legitimiran i priznat teorijski nacrt filozofije politike nego je ona nedvojbeno dospjela u krajnje ozbiljnu krizu u pogledu svoga teorijskoga statusa. Mnogi je proglašavaju mrtvom, pogotovo u anglosaksonskom svijetu (tako je Peter Laslett još 1956. pisao:² *politička je filozofija zasad ipak mrtva*, 1956: 7). No ni na kontinentu stvar ne stoji mnogo bolje. Tako je veliki sociolog Niklas Luhmann smatrao da je doba politike završilo. Poznata je njegova rečenica: “Funkcionalno diferencirano društvo ne može se usredotočiti na politiku a da se ne uništi” (1981: 23). Nijedan dio sistema ne može ograničiti unitarno druge dijelove a da ne dovede ozbiljno u pitanje cjelinu. Luhmann smatra da u suvremenom društvu svi dijelovi sistema uzajamno djeluju jedni na druge tako da više ne postoji središte sistema. Dodjeljivanje selekcijskoga autoriteta jednome dijelu sistema zaustavilo bi nezadrživi proces diferencijacije. Političko ne može više pretendirati na centralnu ulogu jer bi se time urušilo funkcioniranje modernoga društva. Poznata njegova rečenica glasi: “Jedna je od najvažnijih spoznaja da društvo koje je raščlanjeno u funkcionalne sisteme *nema središnjih organa*. Ono je društvo *bez vrha i bez središta*. Društvo nije u društvu još jednom predstavljeno vlastitim, takoreći genuino društvenim dijelom sistema” (isto, 22). Sve ostalo Luhmann smatra ustrajanjem na “zastarjelom, odavno više neprimjerenom pojmovnom aparatu” (isto, 23). Politika gubi, jednostavno rečeno, svoje prvenstvo i pripada joj manje ili više marginalna

¹ Aristotel, *Nikomahova etika*, 1094a 28 (1982: 2). Aristotel ne razlikuje filozofiju i znanje (znanost) o načelima, ali zacijelo razlikuje teorijsko i praktično znanje, odnosno teorijsku i praktično-političku filozofiju. To razlikovanje nema značenja za trenutno stanje argumentacije.

² Vidi Introduction, str. VII. Rasprava se mora voditi s angloameričkim autorima, jer su se samo oni prihvatili teme: oni su je prvi uopće razvili.

uloga. S obzirom na to da je suvišna, nema više niti nikakva smisla govoriti o političkome.

To je glavni razlog zašto je nastalo krizno stanje političke filozofije. Političko tumačenje u uvjetima suvremenoga doba ako nije potpuno nestalo, onda je barem ozbiljno pokolebano. Tim procesom u pitanje nije doveden samo jedan segment društva, nego upravo onaj koji tvori bitan dio kulturnoga identiteta Zapada.

Možda nitko u 20. stoljeću nije tako temeljito ispitivao položaj politike kao Hannah Arendt. Njezina velika tema bila je: kako je politička filozofija dospjela u takav položaj? Njezin doprinos naročito je velik u promišljanju odnosa između *filozofije i primjene njezinih principa u politici*. Njezina je teza da je primjena principa filozofskog mišljenja na politiku imala razorne posljedice. Prema njezinu mišljenju, ne postoji nikakvo znanje koje bi djelovanjem moglo u potpunosti i bezuvjetno upravljati, a filozofija je upravo to često nastojala. Razradom te teme bavit ću se u ovom prilogu u obzoru krize političkoga koja se posvuda pokazuje.

U izjavi koju je Hannah Arendt dala Günteru Gausu ona kaže: "Postoji jedna vrsta neprijateljstva prema svakoj politici kod većine filozofa, sa sasvim malim izuzetkom... Neprijateljstvo koje je izuzetno značajno za čitav ovaj kompleks, jer to nije osobno pitanje. Ono leži u biti same stvari... ja ne želim sudjelovati u tom neprijateljstvu" (Arendt, 1965: 12).

Ona smatra, u skladu s klasičnom teorijom, da postoje dva tipa znanja i dvije metodologije koje se ne mogu svesti jedna na drugu. Jedno je filozofsko znanje i njemu pripadna metodologija, a drugo je političko znanje. Njezina osnovna teza glasi: principi mišljenja ne mogu se neposredno primijeniti na djelovanje. Pokušat ću ta dva tipa znanja prikazati u njihovoj osebujnosti te na kraju propitati koje konzekvence proizlaze iz te situacije s obzirom na krizu političkoga. Kako je uopće došlo, prema mišljenju H. Arendt, do napetosti između filozofije i politike?

Uzor filozofskog znanja predstavlja Platon. Što je on učinio? On je principe, kategorije i metode, koji su zadobiveni iz čistoga mišljenja, primijenio na političke fenomene i na politiku uopće. On je izmislio *polis en logois keimene*.³ Utemeljio je polis na logosu čistoga mišljenja odnosno filozofskog logosa. Dakle Platon ne pravi razliku između znanja ideja i znanja polisa. Za njega je potpuno nebitno je li tako predstavljani polis bilo gdje postojao ili će ikad postojati. Platonova teza potpuno je jasna: zbiljski polis mora se moći mjeriti mjerilom koje je izvedeno iz filozofskog mišljenja, i to iz konstitucijskih principa samoga mišljenja. Ili drugačije rečeno: filozofija je mjerodavna i za znanje politeje.

Može li se navlastita zadaća filozofije pomiriti sa znanjem polisa? Što kaže filozofija sama o sebi i zašto je ona tako neprijateljska spram politike? Analizirat

³ Platon, *Politeia*, 592a i d.

ću jedno određenje filozofije kojim je ona samu sebe odredila kao znanje i pokušat ću pokazati zašto ovaj tip znanja nije prikladan za analizu političkoga. Iz te analize trebalo bi nam postati jasno kako stoji stvar s odnosom filozofskog znanja i znanja politike.

Kako filozofija razumije samu sebe, pokazat ću sasvim kratko na Platonovu spisu *Teetet*.⁴ Tamo je filozofiju odredio kao približavanje, prilagođavanje božanskome. Filozofirati znači izjednačavati se s božanskim. S obzirom na to određenje Platon postavlja pitanje: koje vrsti biti mora biti to što ne podliježe prolaznosti? Odgovor je jednostavan: propasti može samo nešto takvo što prema svojem bitku ima strukturu skupa nečega s nečim. Samo to se može raspasti i propasti. Što, naprotiv, nije s drugim sabrano, što je jednako samo sa samim sobom, što je najjednostavnije, što odbija od sebe svaku promjenu, to je uvijek ono što jest i što je uvijek isto sa samim sobom, dok je ono što je skupljeno sad ovakvo, a sad onakvo, čas bivstvujeće, pa opet ne bivstvujeće. Sve što ljudi čine, prolazno je. Iz toga se nadaje da biće u cjelini pokazuje dva bitna vida – jedan je vidljiv i prolazan, a drugi nevidljiv i postojan. Bit čovjeka pripada nevidljivom. Njegova je bit sličnija i srodnija nad-osjetilnom. Usprkos tome ljudska duša pripada obama načinima prisutnosti, ili, drugačije rečeno, čovjek ima dvostruko porijeklo svoje biti: u osjetilnom i nad-osjetilnom. Ipak, pravi bitak čovjeka pripada nad-osjetilnom, a to je uvijek bivstvujeće, ili u Platonovu jeziku to je božansko.

Iz toga slijedi zaključak: što se više duša okreće besmrtnome, što se više rastavlja od tijela, to je više za sebe. Boravak pri uvijek bivstvujućem čisti je i pomaže da bude za sebe. Jasno je samo od sebe da filozofija kao težnja prema božanskome nije prikladna za ljudske prilike.

U tom jednostavnom samoodređenju filozofije dolaze svi bitni elementi metafizike do izražaja. *Prvo*, nad-osjetilno, dakle ideje dobivaju primat nad osjetilnim; *drugo*, ideje su stalno u identitetu sa sobom; *treće*, tjelesnost otežava jasan uvid u svijet ideja; *četvrto*, čovjekova bit leži u idejama, ali je, naravno, prisutna u osjetilnom svijetu.

Hannah Arendt u djelu *Vom Leben des Geistes, Das Denken* povodom ovakvog Platonova razmišljanja piše: “da nesklonost filozofa politici, *ništetne prilike čovjeka*, kao i nesklonost prema tijelu – tjelesnosti imaju malo posla s individualnim pogledima i uvjerenjima; one leže u samom iskustvu. Dok mislimo, nismo svjesni naše tjelesnosti – i na temelju tog iskustva pripisao je Platon duši besmrtnost, kad jednom napusti tijelo. Isto tako Descartes je došao do rezultata da duša može misliti bez tijela i samo tako dugo dok je s njime povezana, može biti u svojoj djelatnosti spriječena uslijed loših svojstava tjelesnih organa” (1979: 90).

⁴ *Teetet* 176 b 1; usp. *Politeia* 613 b 1.

Hanni Arendt potpuno je jasno da u okviru filozofije postoje i drugi predstavnici političkog mišljenja. Dok Platon vjeruje da je egzistirajući ethos polisa potpuno korumpiran i želi ga utemeljiti iz kognitivističko proizvedenog uvida u njegovu ideju, dotle Aristotel gradi svoju teoriju polisa na doksičko-retoričkom odnosno epagogijsko-hermeneutičkom znanju. Ona misli, usprkos tome, da je i za Aristotela mjerodavno znanje političkoga filozofske naravi.

Ona smatra da filozofsko mišljenje, zbog njegova identitetskog samo-razumijevanja, ne omogućava primjeren kriterij za racionalnost diferencije i pluralnosti, zato što princip političkoga nije identitet, nego pluralitet, dakle diferencija.

Ta napetost između noetičko-identitetskog mišljenja i epagogijsko-hermeneutičkog političkog mišljenja može se najbolje uvidjeti na sporu Aristotela i Platona o polis. Aristotel zastupa tezu da je polis mnoštvo – pluralnost i kritizira mišljenje Platona koji brani identitetsku tezu da polis mora biti jedinstvo. Aristotel kritički primjećuje da Platon hoće napraviti iz polisa porodicu, a iz porodice čovjeka (Aristoteles, *Politik*, 1261a 18 ff).⁵

Za Aristotela polis je “prema svojoj prirodi mnoštvo”, a ne bezuvjetno jedinstvo. Ottmann komentira tu rečenicu na sljedeći način: “zajednica se tvori prema njemu (Aristotelu) iz različitosti, od ljudi različitih vrsta. Njihova kooperacija ne može se više razumjeti prema modelu platonovske idiopragije. Ona je preuzeta iz ekonomske diobe rada i vodi tome da svaki čini uvijek samo jedno, tj. vlada ili se pokorava. Na mjesto tog političkog modela postavlja Aristotel ‘izmjeničnu vladu’ (*abwechselnde Regierung*), kakva se prakticira u demokraciji ili u politeiji” (2001: 187). Svi građani sudjeluju u vladanju, “kao da se smjenjuju stolari i postolari, pa da ne budu uvijek isti (ljudi) postolari i stolari” (*Politika*, II, 2, 1261a 35; 1988: 31).

Ottmann smatra da su Hannah Arendt i Dolf Sternberger taj stav preuzeli kao program svoje političke filozofije. Arendt je u *Vita activa* (1960) postavila pluralitet u rang kategorije djelujućeg bića čovjeka, a Sternberger u *Drei Wurzeln der Politik* (1978) Aristotelovu politologiku također tumači iz toga stava (isto).

Platon je, dakle, postavio filozofski ideal da se zbiljska politička zajednica (polis) mora mjeriti na filozofskom mišljenju, i to iz principa konstitucije samoga mišljenja, a taj se ideal održao sve do Hegela. Aristotel se, nasuprot Platonu, poziva na ethos postojećeg polisa, ali ujedno spašava iz političkoga njegove filozofske principe, jer političko analizira uvijek pod primatom filozofskih principa. To je teza koju Hannah Arendt neprekidno ponavlja.

Polje političkoga, u suprotnosti prema filozofiji, sasvim je druge prirode; u njemu se ne pita što je nešto, nego kako netko djeluje. Kad je čovjek politički djelatan,

⁵ Usp. “... jer naravno država je neko mnoštvo, a bivajući što više jedna, postaje od države obitelj, i od obitelji – čovjek” (Aristotel, 1988: 30).

tada se radi o određenom načinu djelovanja. Ne može se pitati o što, nego o kako. Političko je način djelovanja. Zato između principa mišljenja i političkoga postoji nepremostiv jaz. Dok sve filozofsko mišljenje stoji pod principom suglasnosti sa samim sobom, dakle identitetom, dotle princip političkoga počiva na pluralnosti, dakle diferenciji. Političko mišljenje opstoji u mnijenjima i u različitostima.

Arendt naglašava da je ne samo filozofija nego i politička filozofija uvijek diskriminirala mnijenje i raznolikost, a upravo to je prema njezinu mišljenju temeljni element političkoga. Za jednog filozofa mnijenje je u principu neumno. Iz te osude izuzima djelomice Aristotela koji poznaje doksičko-retoričko znanje i Kanta zbog njegove teorije o reflektirajućoj moći suđenja koju on sam nikad nije primijenio na političko.

Protiv političkog mišljenja kao vlastitog područja razmatranja nisu bili samo ortodoksni filozofi, nego i lijevo orijentirani mislioci kao što su bili Marx i Engels. Političko je bilo shvaćeno kao područje koje treba razumjeti ili iz povijesnog razvitka roda, ili iz načina funkcioniranja kapitala, ili borbe klasa itd. Čitava politička sfera trebala bi u povijesnom razvitku jednog dana nestati kao ideologija vladajuće klase. To ne znači da političko mišljenje u okcidentalnoj kulturi nije postojalo, ono je međutim bilo situirano kod mislilaca koji nisu bili u prvom redu filozofi.

Tradicionalna politička filozofija gradila je političko mjerilo na iskustvu “čiji izvor i temelj iskustva leži izvan iskustva političkoga u području koje je izričito definirano kao strano i nepoznato ljudskim prilikama” (Arendt, 1957: 10).

Tu je tezu Hannah Arendt često na različite načine formulirala. Tako ona malo dalje na istom mjestu kaže: “Naša tradicija političke filozofije započela je kad je Platon otkrio da je u biti filozofskog iskustva počelo udaljavanje od zajedničkog svijeta. Kada iz toga iskustva ništa nije preostalo, ostala je prazna suprotnost između mišljenja i djelovanja, koja je otela mišljenju njegovu realnost, a djelovanju njegov smisao, dakle obje je ispraznila, tada započinje ova tradicija svoj kraj” (isto, 22). Ostala je suprotnost teorije i prakse koja u raznim varijantama prožima čitavu metafiziku.

Ne možemo se oteti dojmu određenog paralelizma između Heideggerova mišljenja zaborava bitka i Arendtine teze o nastanku političke filozofije kao procesu udaljavanja filozofskog iskustva od svijeta.

Političke kategorije nastale u filozofiji politike određuju i danas naše razumijevanje politike. Arendt ih podvrgava kritici nastojeći pokazati drukčije razumijevanje političkoga. Analizirat ću jednu osnovnu kategoriju političkoga, a to je vladavina. Najprije, vladavina za nju ne samo da nije osnovna kategorija nego uopće nije kategorija političkoga. Naime, “pojam vladavine, to jest shvaćanje da ljudi mogu zakonito i politički zajedno živjeti samo ako su neki od njih ovlaštene da naređu-

ju, a drugi prisiljeni da slušaju” za Arendt je jedan od tradicijski uvriježenih načina “bijega od krhkosti ljudskih stvari”, “bijega od politike u cjelini”. Po njezinu sudu, “teorijski, najkraća i nafundamentalnija verzija bijega od djelovanja u vladanje javlja se u *Državniku*, gdje Platon otvara ponor između dvaju načina djelovanja, *archein* i *prattein* (‘počinjanje’ i ‘činjenje’), koji su prema grčkom razumijevanju bili međusobno povezani”. Taj se ponor očituje u tome što započinjanje (*archein*) i činjenje (*prattein*) postaju dvije sasvim različite djelatnosti, a onaj koji započinje postaje vladarom – (*archon* u dvostrukom smislu riječi), kao onaj koji “uopće ne mora djelovati (*prattein*), već vlada (*archein*) nad onima koji su kadri izvršavati”. Ukidanje djelovanja ravnopravnih građana i uspostavljanje dihotomije između onih “koji znaju, a ne djeluju” i onih “koji djeluju, a ne znaju”, značilo je predložiti “revolucionarnu preobrazbu *polisa*” jer je na upravljanje njime primijenio načela svojstvena “dobro uređenom gospodarstvu”. Arendt zaključuje da je Platonova dioba znanja i činjenja u korijenu naše tradicije političkog mišljenja u kojoj je posve potisnuta bit politike kao slobodnog djelovanja time što je samo djelovanje svedeno na puko “izvršavanje zapovijedi” (Arendt, 1991: 179-181).

To je mjesto obrata koji se dogodio između svijeta mišljenja i mišljenja svijeta. To je svakako istina za Platona, ali kod Aristotela je tu shemu teže primijeniti. Ono što je bitno sastoji se u tome da H. Arendt otklanja kategoriju vladanja, čiju povijest možemo pratiti do naših dana, kao osnovnu kategoriju političkoga. U tom kategorijalnom ključu ona kritički i inovativno tumači političke kategorije kao što su moć, sila, autoritet i sloboda (Arendt, 1996: 7-56, 57-84, 155-222). Nit vodilja razumijevanja svih kategorija političkoga leži u tome da se one izvode iz međusobnog odnosa ljudi, a ne iz nekog supstancijalnog i neupitnog područja.

S gubitkom političkoga kao područja opcionalnosti, a Arendt se boji upravo toga, nastala bi automatika društvenih procesa koja bi poprimila takvu dinamiku da bi se ljudsko posezanje u nju smatralo još samo rubnom pojavom. U doba krize političkoga i politike moramo biti svjesni da se automatske promjene u svijetu neće dogoditi ako se politika ne uskrati raznim egokratima i ako se ne vrati među građane koji moraju biti subjekt svakog političkog života. Naime s gubitkom političkoga polja, a ono se gubi ako ljudi povjeruju da će se nešto dogoditi mimo njihova angažmana, gubi se opcionalno djelovanje kao mogućnost čovjeka da oblikuje svoj svijet. Izreku Niklasa Luhmanna: “Sve bi moglo biti drukčije, a ja ne mogu gotovo ništa izmijeniti” (1969: 324) može opovrgnuti “samo onaj tko se odluči da djeluje” (Kielmansegg, 1983: 448).

LITERATURA

- Arendt, Hannah, 1957: *Tradition und die Neuzeit*, u: *Fragwürdige Traditionsbestände im politischen Denken der Gegenwart*, Piper Verlag, Frankfurt/M.
- Arendt, Hannah, 1960: *Vita Activa oder Vom tätigen Leben*, Piper Verlag, München/Zürich.
- Arendt, Hannah, 1965: *Was bleibt? Es bleibt die Mutersprache*, u: G. Gaus (ur.), *Zur Person, Portraits in Frage und Antwort*, München.
- Arendt, Hannah, 1979: *Vom Leben des Geistes, Das Denken*, Piper Verlag, München.
- Arendt, Hannah, 1991: *Vita activa*, August Cesarec, Zagreb (prevele Višnja Flego i Mirjana Paić-Jurinić).
- Arendt, Hannah, 1996: *Eseji o politici*, Antibarbarus, Zagreb (preveli Tatjana Sekulić, Nikica Petrak i Žarko Puhovski).
- Aristotel, 1982: *Nikomahova etika*, Liber/Fakultet političkih znanosti, Zagreb (preveo Tomislav Ladan).
- Aristotel, 1988: *Politika*, Globus/Sveučilišna naklada Liber, Zagreb (preveo Tomislav Ladan).
- Kielmansegg, Peter Graf, 1983: *Die demokratische Revolution und die Spielräume politischen Handelns*, u: *Historische Zeitschrift*, 237: 529-558.
- Laslett, Peter (ur.), 1956: *Philosophy, Politics and Society*, Oxford.
- Luhmann, Niklas, 1969: *Komplexität und Demokratie*, u: *Politische Vierteljahresschrift* 10.
- Luhmann, Niklas, 1981: *Politische Theorie im Wohlfahrtsstaat*, Olzog, München/Beč.
- Ottmann, Henning, 2001: *Geschichte des politischen Denkens*, sv. 1/2, J. B. Metzler, Weimar.
- Platon, 1979: *Fileb i Teetet*, Naprijed, Zagreb.
- Platon, 2004: *Država*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb (preveo Martin Kuzmić).
- Sternberger, Dolf, 1978: *Drei Wurzeln der Politik*, Insel Verlag, Frankfurt a.M.

Zvonko Posavec

PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF POLITICS

Summary

Philosophy of politics is currently going through an extremely grave crisis. The crisis of the political is apparent everywhere. Political interpretation in the conditions of the contemporary age is seriously shaken. This in turn brings into question the segment of society which is an essential part of the cultural

identity of the West. One might say that, throughout the 20th century, no one inquired into the position of politics as thoroughly as Hannah Arendt. Her major contribution had to do with understanding the relation between philosophy and the application of its principles in politics, and her basic estimation was that the application of principles of philosophical thought on politics had devastating consequences. Although philosophy as metaphysics, since Plato and Hegel, contributed greatly to consideration of the political, Hannah Arendt was nonetheless of the opinion that the original sense of the political was lost in such philosophy and that the application of principles of philosophical thought on politics caused the political to be forgotten. The text provides a brief outline of Plato's perception of the relation between philosophy and politics, postulating the philosophical ideal that the veritable political community (polis) must be measured according to philosophical thought, and on the basis of principles of constitution of thought itself. On the other hand, Aristotle calls upon the ethos of the existing polis, but he always analyses the political under the primacy of philosophical principles. Arendt thus deems that Aristotle also considers the relevant knowledge of the political to be philosophical. She points out that political philosophy always discriminated against opinion and variety, and consequently also against the political as such. Aristotle and Kant are partly excluded from this judgment. Since the political categories created in the philosophy of politics determine our understanding of politics to this day, Arendt subjects them to criticism. Her different understanding of the political is manifest in her analyses of the fundamental political categories (government, power, force, authority, freedom), which can be adequately grasped only on the basis of relations between people, and not of some substantial and unquestionable domain.

Keywords: philosophy, politics, philosophy of politics, Plato, Aristotle, H. Arendt

Kontakt: **Zvonko Posavec**, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Strossmayerov trg 14, 10000 Zagreb. E-mail: zvonko.posavec@zg.t-com.hr